

УДК 378.018.43

**МОНІТОРИНГ СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Сергій Нетребенко

Науковий керівник: доктор іст. наук, професор Ріжняк Р.Я.

*Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна*

У кваліфікаційній роботі розкрита проблема проведення експертизи управлінської діяльності щодо створення безбар'єрного простору в закладах загальної середньої освіти. У роботі проілюстрована методологія моніторингового дослідження, що використовувалася управлінням Державної служби якості освіти в Кіровоградській області та проаналізовані результати такого моніторингу в одній з громад області.

Ключові слова: експертиза, моніторинг, безбар'єрний простір, інклюзивне навчання, заклад загальної середньої освіти, освітній процес.

**MONITORING THE CREATION OF BARRIER-FREE SPACE IN GENERAL
SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS**

Serhiy Netrebenko

Scientific supervisor: Doctor of Historical Sciences, Professor Rizhniak R.Ya.

*The Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
Kropyvnytsky, Ukraine*

In the qualification work, the problem of conducting an examination of management activities regarding the creation of a barrier-free space in institutions of general secondary education is revealed. The work illustrates the monitoring research methodology used by the State Education Quality Service in the Kirovohrad region and analyzes the results of such monitoring in one of the communities of the region.

Key words: examination, monitoring, barrier-free space, inclusive education, institution of general secondary education, educational process.

Постановка проблеми. Впровадження інклюзивної моделі в систему української освіти передбачає отримання освіти учнями та ученицями з особливими освітніми потребами в умовах, коли вони навчаються в звичайному закладі загальної середньої освіти, середовище якого знаходиться за місцем проживання учнів. Це є здоровою альтернативою віджившій своє інтернатній системі, за якою учні утримувалися та навчалися окремо від інших дітей, або

системі, що передбачала організацію домашнього або індивідуального навчання. Впровадження інклюзивної моделі передбачає реалізацію права учнів та учениць з особливими освітніми потребами на отримання якісної освіти і вимагає реалізації безбар'єрного доступу до закладів освіти та організації безпечного інклюзивного освітнього середовища.

Моніторинг організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України та проведення експертизи забезпечення безбар'єрності освіти дасть можливість провести оцінку сучасного доступу до освітніх послуг для учнів та учениць з особливими освітніми потребами, в тому числі в умовах воєнної загрози. Крім того, таке дослідження допоможе виявити проблеми та тенденції щодо забезпечення безбар'єрності щодо отримання освіти в українських школах для всіх дітей. Саме тому ми й вважаємо тематику дослідження щодо експертизи управлінської діяльності щодо створення безбар'єрного простору в закладах загальної середньої освіти актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Експертизу управлінської діяльності в закладах освіти на теоретико-практичному вивчали Волот О.І [1], Гнатієнко Г.М., Снитюк В.Є. [2] (загальні питання експертизи), Єльнікова Г.[4], Касьянова О.М. [6; 7; 8] (питання експертизи освітнього менеджменту), Лозниця В.С. [13] (питання психології менеджменту), Сисоєва С.О. [22], Соловей М.В. [23], Спільник І., Спільник П. [24] (питання фахової підготовки до проведення освітньої експертизи). Аспект налагодження безбар'єрного освітнього простору в закладах освіти був предметом досліджень Колупаєвої А.А., Таранченко О.М. [10], Огнев'юка С., Сисоєвої С. [14], Чопика Л.І. [15]. Потужний пакет документів та нормативних актів щодо забезпечення безбар'єрності в соціумі був напрацьований органами виконавчої влади України [5; 16–21]. Крім цього, слід відзначити досить серйозний рівень розробки експертних процедур для освітнього процесу закладів дошкільної, позашкільної освіти та закладів загальної середньої освіти Державною службою якості України [3]. Ці

напрацювання уможливили проведення згаданою структурою серії моніторингових досліджень щодо створення безбар'єрного простору в закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – сформулювати рекомендації для закладу загальної середньої освіти за результатами проведення експертизи управлінської діяльності щодо створення безбар'єрного простору в закладі загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Управлінням Державної служби якості освіти у Кіровоградській області з 18 квітня по 24 квітня 2023 року здійснено вивчення питання діяльності відділу освіти виконавчого комітету Помічнлянської міської ради Новоукраїнського району Кіровоградської області в частині створення умов для безбар'єрного доступу та якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами. Як магістрант я був залучений до проведення заходів моніторингу.

Під час аналізу організаційно-правових підстав діяльності відділу освіти щодо створення умов для навчання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема Програми соціально-економічного розвитку Помічнлянської міської територіальної громади на 2023–2025 роки, затвердженої рішенням двадцятої сесії міської ради від 21 грудня 2022 року №557, з'ясовано, що цілями та пріоритетами визначено: створення підґрунтя для забезпечення належних умов життєдіяльності громадян; покращення фізичного та експлуатаційного стану об'єктів житлово-комунального господарства; створення умов для кардинального покращення функціонування установ охорони здоров'я, освіти, культури та інших установ соціально-культурної сфери.

У процесі аналізу стану виконання планів роботи відділу освіти та звітів про їх виконання з'ясовано, що наявний окремий план покращення послуг загальної середньої та інклюзивної освіти на 2020–2023 роки, який реалізується в рамках проєкту «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність

(DOBRE)» за фінансової підтримки USAID. Одним із напрямів даного проєкту є створення умов безбар'єрного доступу та якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами (з'ясування реального стану проблеми в громаді через моніторинг та шляхи подолання виявлених проблем). Моніторинг якості інклюзивної освіти стосувався всіх, але значну увагу приділили сім'ям, у яких виховується дитина з інвалідністю, або дитина з особливими освітніми потребами. Проаналізувавши результати моніторингу, який проведено у 2019 році, та порівнявши їх із ситуацією забезпечення безбар'єрного доступу до якісної освіти осіб з особливими освітніми потребами, можна зробити висновок, що відділом освіти проведено значну роботу для покращення надання освітніх послуг здобувачам освіти в громаді, у тому числі й для осіб з особливими освітніми потребами.

Узагальнення інформації, зібраної під час аналізу діяльності Помічнлянської міської ради, свідчить, що наявна мережа ЗЗСО забезпечує потреби громади в реалізації права на здобуття повної загальної середньої освіти в комунальних закладах: висока щільність ЗЗСО в громаді (у середньому 1 ЗЗСО на 3,4 тис. населення); кількість місць у ЗЗСО відповідає кількості дітей шкільного віку в громаді. Станом на 01 квітня 2023 року кількість учнів віком від 6 до 18 років, що здобувають загальну середню освіту, складає 1256 осіб, у тому числі 17 осіб з особливими освітніми потребами, загальна проектна потужність – 1570 місць; наповнюваність класів не перевищує встановлені нормативи; звернення щодо порушення прав на здобуття освіти в комунальних закладах громади, у тому числі від осіб з особливими освітніми потребами, відсутні.

Результати проведеного аналізу зведених звітів за відповідною формою за 2020/2021, 2021/2022 й 2022/2023 навчальні роки показали, що на базі закладів загальної середньої освіти Помічнлянської міської ради організовано роботу груп подовженого дня. Так, у 2021/2022 навчальному році функціонувало 6 груп, у

2021/2022 навчальному році – 6, у 2022/2023 навчальному році – 3. Дітей з особливими освітніми потребами освітнім процесом було охоплено в групах подовженого дня Помічнрянського ліцею «Універсум» протягом трьох років, які підлягали вивченню: у 2020/2021 навчальному році – 1 дитину, у 2021/2022 навчальному році – 2 дітей, у 2022/2023 навчальному році – 3 дітей. Наявні накази керівника «Про організацію роботи групи подовженого дня» за три навчальні роки.

Після російського загарбницького вторгнення на територію України робота всіх закладів освіти Помічнрянської міської ради була переведена на дистанційну форму з 24 лютого 2022 року. З 01 вересня 2022 року роботу в очному форматі відновили 2 заклади освіти, у яких було обладнано захисні укриття. Проте, за бажанням батьків, деякі класи залишалися на дистанційному навчанні. Відповідно 2 заклади освіти (Помічнрянський ліцей «Універсум» та ліцей №1 імені Героя України Березняка Євгена Степановича) надавали освітні послуги у змішаному форматі, Ліцей №3 «Гармонія» – у дистанційному, а з 16 січня 2023 року в очному форматі, у тому числі й для дітей з особливими освітніми потребами. На даний час ведеться підготовка проєктно-кошторисної документації на облаштування укриття в ліцеї №3 «Гармонія» із забезпеченням безбар'єрного доступу до укриття та облаштуванням туалетної кімнати для осіб з особливими освітніми потребами.

Одним із шляхів забезпечення рівного доступу до здобуття освіти в громаді є заходи із створення умов щодо забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів. Створено Інклюзивно-ресурсний центр, який функціонує в окремому приміщенні (115м²), має належно обладнані ресурсну кімнату, облаштовано кабінети логопеда, психолога-дефектолога, реабілітолога, куточок медіатерапії та інші приміщення для проведення занять з лікувальної фізкультури, групових

психолого-педагогічних занять. Площа ресурсної кімнати достатня для наявного зонування. Проте потребує уваги засновника забезпечення безперешкодного доступу до приміщення ІРЦ: відсутній пандус, дверний отвір має поріг, двері відчиняються назовні, що може створювати проблеми для осіб на візках. Під час аналізу стану забезпечення виконання інклюзивно-ресурсним центром завдань, відповідно до вимог чинного законодавства, вивчено установчі документи ІРЦ та з'ясовано, що Рішенням 26-ї сесії восьмого скликання Помічнлянської міської ради від 25 червня 2019 року № 638 відповідно до частини 1 ст.19, частини 3 ст.20 Закону України «Про освіту», постанови Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» створено Комунальний заклад «Інклюзивно-ресурсний центр». Даним рішенням затверджено установчі документи: Статут, штатну чисельність, Положення про конкурсний відбір на посаду директора КЗ «ІРЦ» Помічнлянської МР; відділ освіти виконавчого комітету Помічнлянської міської ради визначено уповноваженим органом управління Комунальним закладом «Інклюзивно-ресурсний центр». Рішенням сесії Помічнлянської міської ради від 24 листопада 2021 року № 399 затверджено Статут (у новій редакції) Комунального закладу «Інклюзивно-ресурсний центр» Помічнлянської міської ради у Кіровоградській області.

Під час аналізу звіту про виконання планів роботи за 2021, 2022 роки з'ясовано, що Комунальним закладом «Інклюзивно-ресурсний центр»: проведено комплексні психолого-педагогічні оцінки розвитку осіб (у тому числі повторні) з метою визначення особливих освітніх потреб та потенційних можливостей осіб за запитами батьків; здійснено кваліфікований супровід у разі встановлення в них особливих освітніх потреб; надано консультативну, психологічну допомогу батькам у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей та підвищення обізнаності щодо організації їх навчання і виховання. Надано корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні послуги

дітям з особливими освітніми потребами з метою корекції порушень шляхом розвитку особистості, її пізнавальної активності, емоційно-вольової сфери мовлення: дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти та дітям, які здобувають освіту у формі патронажу.

У результаті вивчення особових справ керівників закладів освіти та ІРЦ з'ясовано, що всі керівники закладів освіти мають відповідну професійну кваліфікацію та відповідають займаним посадам. Крім того, усі педагогічні працівники, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, пройшли курси підвищення кваліфікації «Безбар'ерна грамотність» та мають сертифікати.

Висновки. За результатами моніторингу діяльності відділу освіти виконавчого комітету Помічнлянської міської ради Новоукраїнського району Кіровоградської області в частині створення умов для безбар'ерного доступу та якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами управлінням Державної служби якості освіти у Кіровоградській області були надані такі рекомендації:

1. Розробити план заходів щодо усунення виявлених фактів недотримання вимог законодавства з питань освіти, причин їх виникнення, умов, що їм сприяють.

2. При створенні груп подовженого дня в закладах загальної середньої освіти громади враховувати вимоги п.5 Порядку створення груп подовженого дня в державних і комунальних закладах загальної середньої освіти, затвердженому наказом МОН України від 25.06.2018 року №677.

3. Забезпечити прозорість і відкритість діяльності відділу освіти, установ і закладів освіти шляхом оприлюднення на власних сайтах інформації, передбаченої вимогами статті 30 Закону України «Про освіту».

4. Забезпечити відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про освіту» безперешкодний доступ до приміщень закладів освіти та

КЗ «ІРЦ» (пологий або безпороговий вхід, відчинення дверей у бік, протилежний від пандусу).

5. Питання про створення умов для безбар'єрного доступу та якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами вивчати та розглядати на засіданнях виконавчого комітету, нарадах відділу освіти Помічнянської міської ради не рідше, ніж два рази на рік.

6. Передбачити внесення змін до Програми розвитку освіти Помічнянської міської ради щодо створення умов для безбар'єрного доступу та якісного навчання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема:

- облаштування укриттів у закладах освіти;
- облаштування освітнього середовища згідно з нормами або вимогами безпеки, універсального дизайну та розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби та можливості учнів з особливими освітніми потребами.

Література.

1. Волот О.І. Експертні методи оцінок та їх використання в управлінні економічними об'єктами. Електронний ресурс:

http://www.rusnauka.com/13_EISN_2012/Economics/10_109835.doc.htm

2. Гнатієнко Г.М., Снитюк В.Є. Експертні технології прийняття рішень. Київ, Маклаут, 2008. 444 с.

3. Деякі питання Державної служби якості освіти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2018 року № 168. Електронний ресурс:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text>

4. Сльникова Г. Теорія та методика оцінювання результатів діяльності загальноосвітнього навчального закладу. *Теорія та методика управління освітою*. 2012. Випуск № 8. 12 с. Електронний ресурс:

http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2012_8/4.pdf

5. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів. Київ, 2018. Електронний ресурс: http://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2019/01/HANDOUT-for-trainers_TOT-Sept-2018_corrected-final1-new.pdf

6. Касьянова О.М. Експерт в освіті: основні характеристики, методи відбору та оцінювання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр.* Запоріжжя, КПУ. Вип. № 21 (73). 2011. 502 с.

7. Касьянова О.М. Контрольно-аналітична діяльність керівника навчального закладу. Харків, Видавнича група «Основа», 2014. 192 с.

8. Касьянова О.М. Педагогічна експертиза діяльності навчального закладу: навчально-методичний посібник. Харків, Видавнича група «Основа», 2012. 128 с.

9. Касьянова О.М. Теоретико-методологічні засади експертизи в освіті. *Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний наук.-практ. журн.* Харків. НТУ «ХП», 2009. 3. 19–28.

10. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ, ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.

11. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. Київ, Грамота, 2007. 576 с.

12. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ, Т-во «Знання» України, 2010. 520 с.

13. Лозниця В.С. Психологія менеджменту. Теорія і практика: навч. посіб. Київ, ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2001. 512 с.

14. Огнев'юк С., Сисоєва С. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти. *Рідна школа: щомісячний науково-педагогічний журнал.* 2012. 4–5. 44–51.

15. Організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах нової української школи: [навчально-методичний посібник]. Укл. Л.І. Чопик. Вінниця, КВНЗ «ВАНО», 2019. 39 с.

16. Перелік типів об'єктів, що підлягають моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю у 2023 році. Електронний ресурс: [https://mtu.gov.ua/files/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%20\(3\).docx](https://mtu.gov.ua/files/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%20(3).docx)

17. Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти: постанова КМУ від 9 грудня 2020 р. № 1289. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1289-2020-%D0%BF#Text>

18. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінетів Міністрів України від 15.09.2021р. № 957 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 483 від 26.04.2022, № 979 від 30.08.2022.

19. Про затвердження плану заходів на 2023–2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 372-р від 25.04.2023 р. Електронний ресурс: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20232024-roky-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-iz-stvorennia-bezbarierno-ho-prostoru-v-ukraini-na-period-do-2030-roku-i250423-372>

20. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 366 від 14.04.2021 р. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text>

21. Рекомендації щодо створення інклюзивного освітнього середовища, зокрема універсального дизайну та розумного пристосування будівель,

приміщень та прибудинкових територій, в закладах дошкільної освіти (лист Міністерства освіти і науки від 25.06.2020 № 1/9-348).

22. Сисоєва С.О. Педагогічні технології професійної підготовки фахівців: навчальний тренінг. Київ, Університет «Україна». 2007. 185 с.

23. Соловей М.В. Підготовка магістрів до експертизи діяльності навчального закладу. *Педагогічний дискурс*. 2009. Вип. 5. С. 207–209.

24. Спільник І., Спільник П. Етичні засади діяльності у консультаційній сфері. Електронний ресурс:

http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ecan/2011_8_2/pdf/spilnyk.pdf